

Türkiye'nin Kimlik Sorunları ve Birlikte Yaşama Kültürü İnşası

SEVGİ KURU AÇIKGÖZ*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana birçok çatışmaya sahne olmuştur. Bunların birçoğunu kimlik temelli çatışmalar teşkil etmektedir. Cumhuriyet'in bir resmî kimliği olmuş ancak bu resmî kimlik, tanım olarak da pratikte de tüm vatandaşlarını kapsayamamıştır. Otoriter devlet anlayışının asimilasyon, yok sayma, küçümseme politikaları zaman içinde kimliklerin birbirinden daha da uzaklaşmasına ve birbirini tehdit olarak algılamasına sebep olmuştur. Böylece devletin güvenlik kurumları da hariciden ziyade dâhili tehditlerle mücadeleyi kendine vazife edinmiştir.¹

Yapısalcı söyleme göre fikirler, ilişkilerin temelini inşa eder. Fikirler bireylerin salt inançları değildir. Bireyler arasındaki uygulamaların tekrarlanarak kurumsallaşması sonucu oluşur. Dev-

* Fatih Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi

1. Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke çok partili sisteme geçtikten sonra 1960'da, 1971'de, 1980'de, 1997'de siyasi sisteme müdahale etmiştir. 2007'de de "tehdit"lere karşı e-muhtıra verdiyse de önceki müdahaleler gibi etkili olamamıştır.

let politikaları, eğitim sistemi ve ortak hafıza, uygulamaların ve kimliklerin oluşumunda önemli rol oynar. Politik ve sosyal aktörlerin davranış ve algıları bu kimlik çerçevesinde şekillenir. Algılar, insanların ve toplumların nesnelere ve olaylara yükledikleri anlamları, yani sosyal gerçeklikleri belirler.² Sosyal olarak inşa edilmiş bir dünyada örüntülerin varlığı, neden- sonuç ilişkileri ve devletler, oluşturulmuş anlam ağları ve uygulamalara bağımlıdır. Anlam ağları, fikirler ve uygulamalar, sabit olgular değildirler; zaman içinde değişen şartlarla yeniden şekillenebilirler (Hurd 2008). Anlam ağları, fikirler ve uygulamalar kimlikleri oluşturur. Kimlikler, bireysel ve kurumsal siyasi aktörlerin davranışlarını belirler. Bu davranışların nefret, şüphe, korku ve/ veya şiddet içermesi esasen kimlikleri yapılandıran anlam ağları ve uygulamaların sonucudur. Birey ve toplum, kendini ve kendinin dışındaki dünyayı ne şekilde tanımlarsa, davranışları da ona göre şekillenir.

Kimlik tanımı, başkalarından farklılığı içerir. Bazı unsurlarla özdeş anılmak, doğal olarak bazı diğer unsurlardan farklı olmayı gerektirir (Jenkins 2008). Örneğin bir dine mensubiyet, başka dinlerden farklı olmak demektir. Öte yandan kimlik, durağan ve değişmez değil, aksine çok boyutlu ve dinamik bir olgudur. Birey, içinde bulunduğu sosyal konjonktüre göre birden fazla kimliğe sahip olabilir (Karaduman 2010).

Belli bir aidiyet içeren kolektif kimlik, her bir yeni çatışmada varolan yapısının üzerine yeni bir tuğla koyar. Türkiye kimliklerinin Cumhuriyet dönemindeki³ çatışma tarihinin 1925

2. "...Searle'a (1995) göre para, egemenlik ve haklar gibi 'sosyal gerçeklikler' aslında maddi olgular değildirler, ancak insanlar bu olgulara kolektif bir şekilde inandığı ve önem atfettiği için vardırılar." (Finnemore ve Sikkink 2001, 393)

3. Cumhuriyet döneminden önce de farklı kimlik gruplarının her zaman

Şeyh Sait isyanı ile başladığı söylenebilir. 1934 Trakya olayları, 1938 Dersim, 1942-44 Varlık Vergisi, Eylül 1955, 1978 Kahramanmaraş, 1980 Çorum, 80 sonrası Kürt silahlanması, 1993 Sivas, 28 Şubat 1997 kararları, Hrant Dink Suikastı, 27 Nisan e-muhırası, temelinde kimlik çatışmasının önemli olduğu olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki bu olaylar çok boyutludur ve farklı sebepleri de mevcuttur. Birçoğu hâlâ çözümlenmemiştir. Sebepleri çeşitli de olsa sonuçta hepsi varolan kimliklerin birbirlerini daha fazla ötekileştirmesine ve karşılıklı negatif algıların derinleşmesine sebep olmuştur.

Türkiye, birlikte barış içinde yaşamayı kalıcı hale getirecek bir formüle ihtiyaç duymaktadır. Ancak ortada Cumhuriyet tarihi boyunca inşa edilmiş ve hatta birbirlerine karşı husumetlerini Cumhuriyet öncesine dayandıran kimlikler bulunmaktadır. 1915 Ermeni Tehciri, bugün Ermeni toplumunun kimliğinde bir travma olarak dururken resmî Türk kimliğinde de hassas bir kırmızı çizgidir. Travmalar, kimliklere şekil vermekte ve üzerine yaşanan her olay kimliği beslemektedir. Süre uzadıkça, inşa olmuş kimlik yapısının değişimi de daha sorunlu gözükmektedir. Fakat güç de olsa Türkiye, toplumlarının barış içinde yaşadığı bir ülke olmak zorundadır. Bir ulus-devletin sağlam meşruiyet temellerine sahip olması, ulus- devletin kaynaşmış bir politik millî kimliğe sahip olması ile yakından ilgilidir (İçduygu and Kaygusuz 2004: 34). Ulusal düzeyde birlikte yaşama kültürü

barışçıl yaşadığı iddia edilemez. Osmanlı'nın son dönemlerinde de isyanlar olmuştur. Ancak bunların ekserisinin çıkış sebebi maddi kaynakların adaletsiz dağılımı ile alakalandırılabilir. Zürcher, Balkanlarda milliyetçilik akımının güç kazanmasında Osmanlı'nın varolan vergileme sisteminden memnun olmayan zengin tüccarların rolüne vurgu yapar. Keza Doğu'daki isyanlarda da benzer bir tablo mevcuttur. Erik Zürcher, *Turkey: A Modern History*, London: I.B. Tauris & Co., 2007.

oluşturulamadığında, ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmelerin de sekteye uğraması daha mümkündür. Yeniden inşa, varolan yapıda bazı unsurların sökülmesini ve yeni uygulamaların oluşturulmasını gerektirebilir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarından itibaren laik, sünni, Türk kimliğini benimsemiş ve ülkede yaşayan bütün kimlikleri bu kimliğe uzaklık veya yakınlık derecesine göre değerlendirmiştir. Bu resmî kimlik, Anadolu ve Trakya topraklarında yaşayan birbirinden farklı etnik ve dinî kimlikleri kapsayamamıştır. Devlet, Türkiye'deki "öteki" kimliklere karşı tehdit algıları geliştirmiştir. Dışlanmış kimliklerin aidiyet duygusu ve devlete olan güvenleri sarsılmıştır. Demokratikleşme süreci devam eden ve 80 Darbesi'nden sonra miras anayasasını değiştirme çabasındaki Türkiye yepyeni bir kimlik yapılanmasına gitmek zorundadır.

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Kimliği: "Biz"

Ulus devletlerin kimlik oluşumunda ve sürekliliğinde yapısal öneme sahip öğeler ve kurumlar vardır. Din ve dil, ulus tanımlamasındaki en temel öğeler olarak gösterilebilir. Aynı inancı ve dili paylaşan insanların, benzer tecrübeler yaşadığı ortak bir tarihi de vardır. Ortak tarih, geçmişte yaşanan zaferleri içerdiği kadar travmaları da içerir. Bazı etnik gruplar ortak tarihten aidiyeti arttıracak, kendilerine özgün olduğunu düşündükleri uygulamaları devam ettirirler. Kimlik şekillenirken bütün pozitif olgular biz'e, kalan (negatif) olgular da öteki'ne verilir. Tarih, bu algıya hizmet edecek şekilde kurgulanır ve anlatılır. Olumlu niteliklerin kendilerinde toplandığını varsayan bireyler, kolektif bir kimlik oluştururlar. Bu kolektif kimlik, aynı zamanda bir yaşam biçimi, bir kültür olarak da tanımlanabilir. Kültür bir toplumun veya bireyin tarihten getirdiği, tecrübelere

ve nesnelere yüklediği anlamla bugüne ve geleceğe dair yaptığı yorumdur. Kùltürler etkileşimler sonucunda oluştuğu için dinamik bir yapıdadır ve değişime açıktır (Ergil 2010).

Cumhuriyet Öncesi Atılan Temel: İttihat ve Terakki Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî kimlik oluşumunu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine dayandırmak mümkündür. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte bir "Osmanlılık" kimliği vurgusu yapılmıştır. Ancak 1912'de yaşanan Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti 500 yıldır hüküm sürdüğü, 4 milyon insanın yaşadığı 60 bin kilometrekare alanı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu kayıp, iktidardaki İttihat ve Terakki'yi çok etkilemiş ve Osmanlılığın uygulanabilir olmadığı sonucuna vardirmiştir (Zürcher 2007: 130). Balkan Savaşları'ndan sonra Türkler, Osmanlı topraklarında ilk defa nüfusun çoğunluğunu oluşturmuştur (Ibid.: 109).

Bu dönemden sonra İttihat ve Terakki, Türkleştirme politikalarına ağırlık vermiştir. İlk olarak, ekonominin milli'leştirilmesine çalışılmıştı. Amaç, Ermeni ve Rum tüccar sınıfının ekonomideki ağırlığını azaltmak ve bir Müslüman Türk burjuvazisi ortaya çıkarmaktı. 1915'te çıkarılan Dil Reformu yasası ile ticari yazışmalar ve her türlü iktisadi belgede yabancı dil kullanımı yasaklanmış ve iskân sahiplerinin mekânlarına verdikleri Türkçe olmayan yer isimleri Türkçeleri ile değiştirilmek zorunda bırakılmıştır (Ülker 2005: 622-624). 1913'ten başlayarak Birinci Dünya Savaşı boyunca da devam ederek 435 bin Müslüman Balkanlar'dan Anadolu'ya göç etmiştir. Bu göçlerin bir kısmı Bulgaristan ve Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşmaları kapsamında gerçekleşmiştir. 435 bin Müslüman nüfus Anadolu'ya gelirken, 500

bin civarında gayri-müslim de Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır (Ibid. 625). Gelen Müslüman göçmenlerin hepsi Türkçe konuşmuyordu. Bu göçmenler Anadolu'ya stratejik bir şekilde dağıtılmıştır. Bu dağıtımdaki amaç, her tarafta Türk nüfusunun % 90 olması, geri kalanların % 10 u geçmemesini temin etmek olmuştur. Doğu'da yeni gelen Arap ve Kürt mülteciler de bu doğrultuda ülke geneline dağıtılmıştır (Ibid.: 627). Mayıs 1915'te çıkarılan bir yasa ile güvenliğe tehdit ve güvenlikleri tehdit altında olduğu ileri sürülen Ermeni nüfusunun da tehcirine karar verilmiştir. Bu hususta çok farklı rakamlar olsa da en azından 500 bin civarında Ermeni'nin evlerini terk etmek zorunda kaldıkları söylenebilir.⁴ Yeniden iskân ettirilen birçok Ermeni yollarda veya vardıkları yerlerde salgın hastalık, açlık veya çete saldırıları yüzünden hayatını kaybetmiştir.⁵

Sonuçta İttihat ve Terakki yönetimi, savaş şartlarının da yardımı ile 10 yıl içinde Anadolu demografisinde önemli değişiklikler yapmış ve Anadolu'yu Türk yurdu yapmanın temellerini atmıştır. Cumhuriyet öncesi kimlik olgusunu etkileyen son gelişme, Sevr Anlaşması'dır. Sevr Anlaşması, Doğu Anadolu'nun bir kısmını Ermenilere, Ege kıyılarının da Yunanlılara bırakılmasını öngörüyordu. Ölü doğmuş ve imzalanmamış bir anlaşma olsa da yankıları ve kimlikler üzerindeki etkisi uzun yıllar devam etmiştir. Türkiye'deki tarih anlatımında dâhili ve harici

4. Hem Türk, hem Ermeni, hem de başka Batılı kaynaklardan derlenen rakamlar için bkz., Guenter Lewy, *1915: Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu?*, Timaş, İstanbul 2011.

5. Açlık, kıtlık ve salgın hastalık ölümü, o dönemde sadece Ermenilerin değil, bütün ülkenin kaderidir. 1916 sonbaharında sadece Lübnan'da açlıktan ölenlerin sayısı 60 bin olarak kaydedilmiştir. Aynı dönemde İstanbul, Bursa, İzmir, Edirne gibi şehirlerde de yüz binlerce insanın açlık sınırında olduğu bildirilmiştir. (Ibid.: 96)

düşmanlara bir farkındalık oluşturulmak için sıkça vurgulanmıştır Sevr Anlaşması.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İdeal Kimliği: Laik, Sünni, Türk veya LAST

“Bizim hakiki vatandaşlarımız Türkçe konuşan, Hanefî mezhebine mensub Müslümanlardır.” Celal Nuri Bey, 1924, Anayasa Tartışmaları (Bayır 2010:141)

Türkiye Cumhuriyeti kurucuları Mustafa Kemal ve arkadaşları, ülkenin Osmanlı Devleti'nin bir devamı şeklinde algılanmasını istemiyorlardı. Batı'daki oryantalist ve emperyalist mantık, Batılı olmayan kültürleri kendine eşit görmüyordu. Bu kültürlerin Batı'nın gözünde yaşam ve gelişim hakları da eşit değildi. Türkiye'nin yeni yol haritası belirlenirken bu tehdit algısının da önemli olduğu vurgulanmaktadır (Bilgin: 2008). Yeni kimlik, mümkün olduğu ölçüde Batı ile aradaki farkların azaltılmasını amaçlamaktaydı. Bu aynı zamanda çağdaş medeniyet ve iktisadi kalkınmalar için de bir ön koşuldu. Türkiye'nin ulus kimliğinin inşası çok yönlü bir süreci ve tepeden inme hegemonek bir yapıya sahipti (Çelik 2009: 224-225).

Türk

1924 Anayasası, Türkiye'de yaşayan bütün insanları etnik ve dinî kimliğine bakılmaksızın “Türk” olarak tanımlamıştır (Şeker 2005: 64). 1928'de “Vatandaş! Türkçe Konuş!” kampanyası başlatılmış ve Türkçe dışındaki dillerin kamuda kullanımı yasaklanmıştır. Bu yasağa, ticari belge ve anlaşmalar da dâhil edilmiştir. Bu arada gayri müslim tüccarlar İstanbul Ticaret Odası'ndan ihraç edilmiş ve yabancı işletmelere Türk işçi oranlarının en az

% 75 olması gerektiği tebliğ edilmiştir. 1934 Soyadı kanunu ile başka etnik temellere dayanan isimler yasaklanmıştır (Aktoprak 2010). İlginçtir ki bugün hâlâ farklı sebeplerle T.C. vatandaşlığına hak kazanan farklı milletlerden insanlar (örn. evlenerek hak kazananlar veya sporcular) kimlik kartı çıkartabilmek için bir “Türk” ismi almak zorundadır.

Eğitim sistemi, yeni kimliğin inşasında önemli bir kurumdu. Osmanlı'nın son döneminden itibaren vatandaş bilinci geliştirmek için müfredata eklenen derslerin formatı yeni kimliği pekiştirecek şekilde yeniden formüle edildi. Bu bağlamda Malumat-ı Vataniye dersleri vatandaşa didaktik bir şekilde vazifelerini anlatmaktaydı. Bu dersler “öteki” kimliklerden bahsetmemekte, ancak Türk kimliğinin ahlâki erdemlerine sıklıkla yer vermekteydi (Altınörs 2010). Cumhuriyet'in ilk yıllarında geliştirilen Türk Tarih Tezi ve Güneş Dili Teorisi, Türk kimliğini kutsayan iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Tarih Tezi ile tarih yeniden yazılmış ve Mezopotamya, Mısır, Ege ve Anadolu'daki bütün önemli medeniyetlerin Türk ırkının ataları olduğu varsayılmıştır. Güneş Dili Teorisi de dünya üzerindeki neredeyse bütün önemli dillerin Türkçeden neşet ettiğini öne sürmüştür (Şeker 2005: 65). İlköğretimde Türk kimliği bilinci ve tarih eğitimi son derece önemsenmiş, kutlanan millî bayramlar da kimliği güçlendiren uygulamalar olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet inkılaplarının önemi mükerrer anlatımlarla çocuklara verilmeye çalışılmaktadır. Bugün Türkiye'de üniversiteyi bitiren bir öğrenci hem orta öğretimde, hem lisede, hem de üniversitede ayrı ayrı birer yıl İnkılap Tarihi görmüş olarak mezun olmaktadır.

Laik

Batı ile farklılıkların azaltılması, farklılığın en belirgin olduğu dinin, İslam'ın, toplum hayatındaki merkeziliğinin ve görü-

nürlüğünün azaltılmasından geçmekteydi. 1924'te Halifeliğin kaldırılması ile 1925'teki Şapka ve Kılık- Kıyafet Kanunu, dinin kimlikteki görünürlüğünü azaltmak için atılmış ilk adımlardı. 1926'da kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu ve Miladi Takvim dinin sosyal hayattaki etkisini azaltmayı amaçlamaktaydı. 1928'de İslam, Anayasa'dan çıkarılmış ve Latin harfleri kabul edilmiş, 1930'larda ise Batı metrik ölçü sistemi ve haftalık resmî tatil günü pazar günü olarak yürürlüğe konmuştur. Nihayetinde 1937'de laiklik, Anayasa'daki yerini almıştır. Türkiye'nin laikliği kabulü, Batı'nın öteki'si olmaktan çıkıp Batı kimliğinde kabul görmek için atılmış en önemli adımlardan biri olduğu söylenebilir. Laikliğin kabulü ile Türkiye yeni bir kimlik inşa etmiştir. Batı'daki algısı diğer Müslüman çoğunluklu ülkelere nispeten farklı ve modern algılansa bile yine de Müslüman kimliği ve tarihteki çatışmalar yer yer hatırlanmaktadır.

Sünni

İslam kimliğinin sosyal hayattan tamamen çıkartılması mümkün olmadığından Kemalizm, İslamı kontrol altında tutmayı ve vatandaşını, kendi istediği doğrultuda eğitmeyi ve yönetmeyi doğru bulmuştur. Diyanet'in çıkış felsefesi de budur. Burada da bir görmezden gelme söz konusudur. Diyanet, sadece sünni Müslüman inancına hizmet etmeyi hedeflemiş, diğer bütün inanç sistemleri ve mezhepler yok farzedilmiştir. Devlet, okulda dinî eğitim verecek, fakat bu eğitim devletin tanımladığı Lozan İslam'ı⁶ çerçevesinde gerçekleşecektir. Devletin sün-

6. Lozan İslam'ı, Kemalizm'in sünni uygulamasını, klasik sünni inancından ayırıştırmak için kullanılmaktadır. Bkz., İhsan Yılmaz, "State, Law, Civil Society and Islam in Contemporary Turkey", *Muslim World*, Vol. 95, 2005, p. 385-411.

ni anlayışı, dinin Türklükle harmanlanması ve hatta Türklüğe tâbi olmasıydı. Türkçe ezan ve Kur'ân'ın Türkçe okunmasını savunmak, kimlikteki ırk vurgusunun dini yönetme çabasıydı. Diyanet'in kurulması aynı zamanda, sünniligi siyasi ve sosyal bağlamda diğer inançlara göre daha avantajlı ve daha meşru bir konuma da sokuyordu.

Türkiye'nin İçindeki "Öteki"ler

Cumhuriyet'in öngördüğü laik, sünni Türk kimliğine sahip olan makbul vatandaş, elit askerî oligarşi ile birlikte ülke yönetiminde söz sahibi olmaya ve ülkeyi dışarıda temsile hak kazanmıştır. Bu kimlik, Türkiye'nin "beyaz Türk" kimliğidir aynı zamanda (Akyol 2011). Bir de zenci Türkler ve dağ Türkleri mevcuttur ülkede ve hiçbir Türk kategorisine giremeyenler...

Gayri Müslimler

"Bir taraftan devletin bütün vatandaşlarının Türk olduğunu söylüyoruz, öte yandan yabancı şirketlerin istihdam ettiği Ermeni ve Rumları işten çıkarmalarını sağlamaya çalışıyoruz. Geliş bize deseler ki, 'Meclis'inizden geçirdiğiniz kanun uyarınca onlar da Türk'tür.' Cevabımız ne olacak? Tek bir hakikat vardır; asla Türk olamazlar. Vatandaşlık gönüldeki ve fikirdeki bağı anlatmaya yeten bir kelime değildir...Mümkün değil." (Hamdullah Suphi Bey, TBMM, 1924 Anayasa Görüşmeleri) (Bayır 2010: 142)

1926'da kabul edilen kanuna göre devlet memuru olabilmenin önkoşulu Türk olmaktı. Bu kanun 40 yıla yakın yürürlükte kaldı ve ancak 1965'te "Türkiye vatandaşlığı" olarak değiştirildi. Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler vatandaşlıklarını, fakat "milli toplum"un içinde kabul edilmiyorlardı. Gayri müslimler, harici düşmanların her an ihanete hazır temsilcileri olarak görülüyor,

böylece öteki'nin de ötesinde bir yerde duruyorlardı. Yakın zamana kadar gayri müslimlerin Tapu Sicil Dairesi Kanunu'ndaki tanımları "Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını kabul ettiği yabancılar" olarak geçmekteydi. Yabancı'ydılar fakat 1942-1944 döneminde "Varlık Vergisi" olarak bilinen Cumhuriyet tarihinin en ağır vergilerini ödemekle yükümlü tutulmuşlardı. Vergileri ödeyemeyenler, işyerlerini satmak zorunda kalmışlardı. Birçok gayri müslimin ev ve işyerleri haczedilmiş, vergisini daha da ödeyemeyenler Erzurum'a sürgüne gönderilmişti. Bu süreç gayri müslimlerin devlete duyduğu güveni derinden sarsmıştı (Zürcher 2007: 208).

Ermeniler

1915 Tehcir'inden önce 1,5 milyon civarında tahmin edilen Anadolu Ermeni nüfusu, Cumhuriyet kurulduğunda 65 bin civarındaydı.

Tehcir edilen Ermeniler geri dönmeyip, Batı ülkelerine yerleşerek Ermeni Diaspora'sını oluşturdular. 1965'ten itibaren Diaspora 1915 Tehcir'ini dünya kamuoyunda soykırım olarak kabul ettirmeye çalıştı. 1970'lerde ortaya çıkan Ermeni silahlı örgütü ASALA, dünyanın çeşitli yerlerindeki Türk elçiliklerine saldırılar düzenledi. 1983'te sivillerin de hedef alındığı Orly Havaalanı saldırısından sonra Diaspora'dan destek göremediği için eylemlerine son vermek zorunda kaldı. Bu tarihten sonra Diaspora Ermenileri tamamen 1915 Tehcir'inin uluslar arası camiada soykırım olarak tanınması için uğraştılar. Bugün itibarıyla de içinde Almanya, İtalya, Hollanda gibi Türkiye'nin önemli ticaret ortaklarının da bulunduğu 20 ülkeye soykırımı kabul ettirmiş durumdadır. ABD'nin 50 federal devletinin 42'sinin de soykırımı tanıdığını belirtmek gerekir.

Türkiye Ermenileri kendilerini Diaspora'dan ayırtırsalar, devletle çatışmamaya özen gösterecekler de her zaman kuşku ile karşılanmışlardır. Ermeni cemaatinin önde gelen gazetecilerinden Hrant Dink, "Türklüğe hakaret"ten yargılanmış, yargı süreci devam ederken genel Türk medyası tarafından 'vatan haini' olarak lanse edilmiş, en sonunda da aşırı milliyetçi bir Türk genci tarafından sokak ortasında öldürülmüştür. Hrant Dink suikastı, kimlikleri belirginleştirmiştir. Bir yandan Ermeni toplumu adalet isterken, öte yandan bazı Türkler katili kahraman ilan etmiştir. Süreç devam etmektedir. Devletin birimlerinin vereceği karar, içinde yaşayan kimlikleri ne kadar kapsayıp kapsayamadığını da etkileyecektir.

Rumlar

Osmanlı döneminde 2 milyon civarında olan Rum nüfus, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, mübadeleler sonrasında 120 bin civarındaydı (Zürcher 2007: 172).

Türkiye'deki Rumlar genelde Yunanistan'ın işbirlikçisi olarak algılanmıştır. Özellikle Yunanistan'la ilişkilerin kötüleştiği dönemlerde, Türkiye'deki Rumların da hayatı zorlaşmıştır. 6-7 Eylül 1955 olayları, Rum toplumunun Cumhuriyet tarihindeki travmasıdır. Kıbrıs meselesi ile ilgili sorunların arttığı bir dönemde, Selanik'ten gelen Atatürk'ün evinin yandığı haberi, ortalığı bir anda karıştırmış, İstanbul'da ve İzmir'de Rum vatandaşlara ait binlerce yapının tahrip edilmesine yol açmıştır. 35 Rum vatandaşın yaralandığı olaylarda, birkaçı da hayatını kaybetmiştir. Bu olaylardan sonra Rumların bir kısmı Türkiye'yi terk etmiştir (Lengerli 2006).

Rumlarla alakalı diğer bir mesele, Heybeliada Ruhban Okulu meselesidir. Heybeliada Ruhban Okulu, Lozan Antlaşması

uyarınca 1970'lere kadar eğitim vermiştir. 1970'lerde, Kıbrıs meselesinin silahlı çatışmaya dönüşmesi ile okul kapatılmıştır. Okul, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ne rahip yetiştiren tek okuldur. Ancak bugün Türkiye'de bazı kesimler hem Patrikhaneyi, hem de okulu Türkiye'nin egemenliğine bir tehdit olarak algılamaktadırlar.

Yahudiler

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Yahudiler sadece İstanbul'da değil Trakya'nın şehirlerinde de yaşamakta ve ticaretle uğraşmakta idi. 1930'lara gelindiğinde, kimliklerini muhafaza ettikleri ve "Türkleştirilemedikleri" görülmektedir. Bu durum 1933'te Edirne'ye Edebiyat öğretmeni olarak atanan Nihal Atsız'ın gelmesiyle son bulmuştur. Atsız, yazıları ve nutukları ile Türk nüfusu, Yahudi tüccarları boykota çağırmıştır. Nihayetinde 28 Haziran 1934'te Yahudi yerleşim birimleri taciz edilmeye başlanmış, ilerleyen günlerde de işyerleri yağmalanmıştır. Olaylar 4 Temmuz'a kadar devam etmiş, bu tarihten sonra bütün Yahudiler Trakya'yı terk etmiştir (Bali 1999). Bir kısmı Yunanistan'a göç ederken çoğunluğu İstanbul'a yerleşmiştir. Varlık Vergisi'nden sonra da, İsrail'in kurulması ile 1950'de bir göç dalgası daha yaşanmıştır.

Mütedeyyin Müslüman Nüfus

Sistemin zenci Türkleri olarak da nitelenebilirler. Resmî kimlikteki laikliğin dinin, gündelik hayattaki görünürlüğüne ve uygulamalarına kısıtlamalar getirmesini içselleştirememişlerdir. Onlar dinlerini daha görünür ve fiilî yaşamaya devam etmek istemişler, bu da devlet tarafından ülkenin modernleşme sürecine bir tehdit olarak algılanmıştır. Kılık kıyafet kanuna en fazla muhalefet eden gruptur. Sarıklarını çıkarmayı reddeden

birçok insan, ki içlerinde din âlimi olanlar da mevcuttu, İstiklal Mahkemeleri'nce yargılanmış ve idam edilmiştir.

İrtica tehdidi, Cumhuriyet tarihinde devletin en fazla vurgu yaptığı iç tehdit unsurlarından biri haline dönüşmüştür. 1930 yılında Menemen'de Kubilay adında bir subayın, mehdi olduğunu ileri süren bir esrarkeş tarafından öldürülmesi, ülkedeki din, hoca kavramlarını besleyen bir kaynak olagelmıştır.⁷ Sakallı, sarıklı, cübbeli 6 kişinin Kubilay'ı şehit etmesi, başını kesip yeşil sancağa taktıkları anlatısı, halkın sessiz kaldığı iddiası, Müslüman, asker (devlet), halk kimlikleri için âdeta bir şablon vazifesi görmüştür. Sakallı-sarıklı- cübbeli olan gerici ve zalim; asker, düzeni korumaya çalışırken hayatını feda eden; halk da cahil ve zaman zaman haksızlıklara sessiz kalabilen bir imaja büründürülmüştür. Bu imajın beslediği algıya göre merkez ve yönetim de çağdaş olanın hakkı idi. Dinini devletin belirlediğinin dışında yaşayan ise ancak yönetilen olabilirdi.

1980'lerde şehirleşmenin artması ile beraber Anadolu'daki mütedeyyin nüfus daha görünür olmaya başladı. İmam-Hatip Lisesi mezunu çocuklarını üniversiteye gönderiyor ve merkezde, yönetimde söz sahibi olmaya çalışıyorlardı. Devlet kurumlarında görünür olmaya başlamaları, devletin kendilerine zimmetli olduğunu düşünen laik kesim tarafından bir tehdit unsuru olarak algılandı. Sıkça kullanılan "devletin içine sızmak" terimi algıyı açıklamak açısından oldukça manidardır. Devlet, resmî kimliğinin yönetiminde olmalıydı

7. Bir görüş, Menemen'de yaşananların irtica hortlaması ve laik Cumhuriyeti yıkmaya teşebbüsü olduğunu yazarken, diğer bir görüş Menemen vakasını Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve tarikat şeyhlerine baskı oluşturmak için düzenlenmiş bir olay olduğunu savunmaktadır. İki ayrı görüş için bkz., Mustafa Müftüoğlu, *Kanlı Oyun: Menemen Olayı'nın İçyüzü*, Başak Yay., İstanbul 2005 ve Kemal Üstün, *Menemen Olayı ve Kubilay*, Çağdaş, İstanbul 1981.

ve öteki kimliklerin devlet kurumlarında görev almaya çalışması, devleti tehlikeye sokacak bir “sızıntı” olarak algılanmaktaydı.

Mütedeyyin kesimin özellikle resmî kimliğe ters düşen tarafı başörtülü kadınları oldu. Başörtüsü, devletin benimsediği modern kimlik kriterleriyle görünür bir şekilde ters düşüyordu. 1995 genel seçimlerinde siyasal İslam'ın temsilcisi Refah Partisi birinci parti olunca, merkezin endişeleri de arttı. Milletvekili yemin töreninde başörtülü milletvekili Merve Kavakçı linç edilmeye çalışıldı, sonrasında da milletvekilliği düşürüldü. Şubat 1997'de, Türkiye “irtica ile mücadele” adına post modern darbelerini yaşadı. Başörtüsü kamusal alanda yasaklandı. Üniversiteye kayda gelen başörtülü öğrenciler, kılık kıyafetlerinin “uygun” olmadığına “ikna” edilmek için odalarda özel görüşmelere alındı.

2002'de genel başkanları dâhil, birçok milletvekilinin eşleri başörtülü olan AKP'nin tek başına iktidar olması, merkezi yeniden tedirgin etti. Başörtüsüne meşruiyet vermemek adına teamüller değiştirildi: Cumhuriyet tarihi boyunca eşli yapılagelmiş Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay resepsiyon davetiyeleri, hükümete eşsiz yollanmaya başlandı.

Üniversitede başörtülü öğrenimin serbest kalması ancak 2-3 yıl önce gerçekleşebilmiştir. Fakat başörtüsü, yönetim kademesindekilerin eşleri ile görünürlük kazanmasına rağmen hâlâ kamusal alanda tam serbest değildir. Başörtülü bir kadın, başörtüsü ile memuriyet yapamaz. Bunun dışında, özelde de başörtüsüne adı konmamış bir ambargo uygulandığı ve görünmez yapıldığı söylenebilir. Yakın zamanda özel bir firma, sponsorluğunu üstlendiği bayan ralli şampiyonunun sponsorluk anlaşmasını, başörtülü bir gazeteciye röportaj verdiği ve fotoğraf çektiği için iptal etmişti.⁸

8. *Today's zaman*, 2011.

Aleviler

Bazıları tarafından İslamın bir mezhebi olarak görülse de ekseriye tarafından daha otonom ve farklı bir inanç sistemi olarak tanımlanır. 1920'lerde Bektaşî Tekkesi, tekke ve zaviyele-ri yasaklayan kanun kapsamında kapatılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sünni inanç temelinde oluşturulması, Aleviliği kimlik olarak resmen ikincil konuma itmiştir.

Türkiye nüfusunun takriben % 10'unu oluşturan Aleviler, homojen bir etnik kimliğe sahip değildirler. Alevi Türkler, alevi Kürtler ve alevi Zazalar başlıca etnik kimlikler olarak sayılabilir. Resmî kimlikle bir tek ortak paydası bile bulunmayan alevi Kürtler ve alevi Zazalar, alevi Türklere göre daha dezavantajlı bir konumdadır (Koçan- Öncü 2004).

Aleviler Cumhuriyet tarihi boyunca hem devlet, hem de toplum bazında çeşitli baskılara ve kıyımlara maruz kalmışlardır. Bunların ilki, 1937-38 Dersim olaylarıdır. Dersim'in değişime karşı direnci, devlet tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Türk savaş uçakları bölgeyi günlerce bombalamıştır. Köyler boşaltılmış, binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Birçok aile sünni nüfusun çoğunlukta olduğu batı bölgelerine tek ve yalnız olarak göçe zorlanmıştır. Kız çocukları alınmış, medeniyet öğrenmeleri için subay ailelere besleme olarak verilmiştir.⁹ 1980 darbesi öncesinde, bu kez toplum bazında, iki şiddetli olay yaşanmıştır. Kahramanmaraş'ta ve Çorum'da sünni halk galeyana getirilmiş, Alevi ev ve işyerleri günlerce yağmalanmış, onlarca insan hayatını kaybetmiştir. En son 1993'te Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'a gelen Alevi katılımcıların kaldığı otel ateşe verilmiş, çıkan yangında 35 kişi hayatını kaybetmiştir.

9. <http://www.dersiminkayipkizlari.com/>.

Devlet din kültürü derslerini sünni temelde vermeye devam etmektedir. Alevilerin kutsal gördüğü cemevlerini ise ibadethane statüsünde kabul etmemektedir.

Kürtler

“Müslüman Türk kardeşleri” ile Kurtuluş Savaşı mücadelesi vermiş olan Kürtler, Cumhuriyet’in kurulması ile hayal kırıklıkları yaşamaya başlamıştır. 1921 Anayasa’sında ülkede yaşayanlar için kullanılan Türkiye’nin insanları terimi, 1924 Anayasa’sında “ırk ve din farkı gözetilmeksizin bütün vatandaşlar Türk’tür” ibaresi ile değiştirilmiştir. Din kardeşliğinin güvencesi olan hilafetin de kaldırılması ile Şeyh Said Ayaklanması patlak vermiştir. Bu olay kimlikler arasındaki husumetin başlangıç noktası olarak işaretlenebilir.

Dersim olayları, kimlik kutuplaşmasının derinleşmesine sebep olmuştur. Dersim’de yaşananlardan bahseden dönemin Türk gazeteleri, isyancıları “dağdaki eşkıya” olarak tanımlar. Burada yapılmayan etnik vurgu, yok saymaya işaret eder. Devlete göre dağda olmaları, medeniyetten bihaber olmaları demektir. Devlet cahil, dağlı topluma medeniyet götürme çabasındadır. “Eşkıya, otoriteye başkaldıran ve kural tanımayandır. Dolayısıyla katli de vaciptir” şeklinde bir algı mevcuttur resmî söylemde.

Kürt kimliği yakın zamana kadar yok sayılmış, görmezden gelinmiştir. Yok olan bir kimliğe hak vermek de mümkün değildir. Dolayısıyla Kürtçenin görünür ve talep edilir olması da mümkün değildir. Böylece Kürtçeden başka dil bilmeyen annelerle büyüyen Kürt çocukları okula başladığı zaman Türk çocuklarından daha zor ve daha uzun sürede okuma yazama öğreniyorlardı. Bu da vatandaşlar arasında fırsat eşitsizliğine sebep

oluyordu; olmaya da devam ediyor.¹⁰ Ayrıca Kürt çocukları her sabah “Ne mutlu Türküm diyene” diye andımızı okumaya da devam ediyorlar.

1980 darbesi sonrası cezaevlerinde yaşanan işkenceler ve kimlik aşağılamaları, hapisten çıkan Kürtlerin, annelerine uğramadan dağa çıkıp silahlanmalarına sebep olmuştur (Matur 2011). PKK ile devlet arasında neredeyse 30 yıldır devam eden çatışmalar da böylece başlamıştır. 30 yılda kaybedilen 30 bin hayat, kimliklerin uzaklaşarak derinleşmesine sebep olmuştur. Zaman içinde çatışmalardan beslenen çıkar grupları oluşmuştur ancak bu başka bir araştırma konusudur. Göz ardı edilemeyecek olan, çatışmaların sonuçlarının hâlâ kimlikleri yapılandırmaya devam ettiği ve her yeni olayın yaşanmış bütün eski travmaları da hatırlattığıdır.

Birlikte Yaşama Kültürü İnşası

Türkiye'nin kimlikleri derinleşmiş ve ayrılmış gibi görünse de yine de her zaman bir çözüm bulunabilir. Çözüm için gerekli olan ilk unsur tarafların çözüm isteğidir. Soruna taraf olanların, bir sorunun varlığını kabul etmeleri ve şiddet dışı bir çözüm arzu etmeleri gerekir. İkincisi, korku ve şüphelerin, algı ve kararları yönetmesine izin vermemektedir. Kuşku ve tehdit algısı, farklı olan kimlik hakkında yetersiz bilgiden kaynaklanabileceği gibi tarihsel etkileşimler sonucu oluşmuş travmalardan da kaynaklanabilir. Birinci durum bilgilenme ile bertaraf edilebilir. Belli bir kimlik grubu, tanımadığı kimlik hakkında bilgi sahibi olup

10. İki Dil Bir Bavul: Güneydoğu'da bir Kürt köyüne öğretmen olarak atanan Batılı bir öğretmenin yarı belgesel hikayesi: Çocuklar Türkçe, öğretmen de Kürtçe bilmiyor. <http://www.perisanfilm.com/school/trailer.php>

farklı da olsa, “zararsız” olduğu sonucuna varabilir. Daha sancılı ve günümüzdeki negatif kültürel algılara sebep olan algı, tarihsel etkileşimler sonucu oluşmuş kuşku ve tehdit algısıdır. Özellikle devlet, vatandaşına kuşku ile yaklaşmamalıdır. Çünkü devlet muktedirdir; gücü elinde bulundurur. Vatandaşına da gücü ile korku değil, güven telkin etmelidir. Devlet, yöneten olduğuna göre soruna daha akil yaklaşabilen taraf olmak zorundadır.

Önceliklerin belirlenmesi, çözüm için önemlidir. Türkiye’de neyin, hangi değerlerin öncelik olarak görüldüğü ve bunların ne şekilde hukuk sisteminde yer aldığı önemlidir. Halen Türkiye’de resmî kimliğin (LAST’ın) dominant statüsünü muhafaza etmesi devlet tarafından önemseniyor görünmektedir. Yapılmaya çalışılan bu kimliği muhafaza ederek öteki’lere de asgari yer açmak gibi algılanmaktadır. Hâlbuki ihtiyaç duyulan şey, gerçek manada çoğulcu bir demokrasidir. Çoğulcu bir demokrasi üç yoldan güçlendirilebilir: Hukuk, eğitim, sivil toplum.

Hukukun Üstünlüğünün Vatandaş Odaklı Olması

Yukarıda anlatılan kimlik temelli sorunlar, devletin kendini ve vatandaşını tanımlama şekliyle alâkalıdır. Ülkede vatandaşın dışında veya önünde, herhangi bir nesne/ özne kanunlarla korunup kutsanıyorsa orada hukuk, içinde bulunduğu toplumun bireylerinden çok, başka unsurlara hizmet ediyor demektir. Örneğin Türk Ceza Kanunu’nda “Türklüğü, Cumhuriyeti, devletin kurum ve organlarını aşağılamak 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ile” cezalandırılabilir (Ergil 2010). Devletin vatandaşına karşı durduğu noktayı gösterme açısından oldukça önemlidir bu durum. Bu kanun devletin önceliklerinin hukuk çerçevesinde teyit edilmesidir. Değişmesi gereken, bu önceliklerdir.

Türkiye'nin önceliklerinin hukuktaki tanımı, sade ve kapsayıcı olmalıdır. Kimliklerin çatıştığı bir ortamda kanunlarda etnik kimliğe vurgu yapmak yerine herkesin üzerinde mutabık olacağı evrensel değerlere vurgu yapmak gerekir. Bu çerçevede kanunların temel görevi, vatandaşın güvenliğini sağlamak ve kimliğini yaşayabilmesine imkân sağlamak olmalıdır. Kendini güvende hisseden ve özgüvenli bir bireyin topluma katacağı katma değer de daha fazla olacağı beklenir.

Türkiye'deki öteki'leri ele aldığımızda, hiçbir grubun kültürel kimliğini yaşamada bir engelle karşılaşmaması gerekir. Ana dil kullanımı ve inanç özgürlüğü insanların en temel haklarından-
dır. Hukuki sistem vatandaşlara bu hakların özgür kullanımını sağlamalı ve bu haklarını kullandıklarında da kendilerini hala eşit vatandaş hissetmeleri için gerekli ortamı temin etmelidir. Basit bir ifadeyle, insanlar kimliklerine kendi dillerinde, kendilerini nasıl isimlendirmek istiyorlarsa onu yazdırabilmelidir. Eğer bir koruma kanunu olacaksa, devlet vatandaşının farklı isimden dolayı yaşayacağı ayrımcılıklara izin vermeyen koruma kanunları geliştirebilmelidir. Aynı şekilde, neye inanmak istiyor ve bunu ne şekilde ifade etmek istiyorsa, başkalarının özgürlük alanına girmedeği müddetçe buna da izin verilmelidir ve her inanç sistemine eşit mesafede durulmalıdır. Devlet eğer inanç kuruluşlarına maddi kaynak sağlıyorsa bu bütün vatandaşları kapsayabilmelidir. Örneğin Diyanet için alınan bir vergi, nüfustaki oranlarına göre bütün inanç gruplarından temsilcilere (Alevi, Sünni, Ermeni, Rum, Yahudi) dağıtılabilsen, devletin bazı inanç gruplarını ötekileştirdiği algısı da azalabilir. Bu sayede bütün dinlere daha eşit mesafeli durulmuş ve laiklik ilkesine de daha çağdaş bir yorum getirilmiş olunur. Son olarak, başörtüsünün de hukuki olarak netlik kazanması ve başörtülü kadınların eşit

vatandaş olarak sosyal ve kamusal alanın her noktasında hukuki bir engel olmaksızın başörtüleri ile yer alabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması Türkiye için önemli bir husustur.

Hukuk sisteminin vatandaşa hissettirmesi gereken duygu, emniyet ve adalettir. Bugüne kadar yaşanmış suikastler ve olaylarla alâkalı devam eden davalardan çıkacak kararlar, kendini mağdur hisseden taraflara, yargının adil olduğu hissini verebilmelidir. Kimlik gruplarında travmaya sebep olmuş olaylar zaman aşımına uğratılmamalıdır.

Çoğulcu Eğitim

Yaşanan sorunların geleceğe aktarılmaması ve varolan negatif alguların değişmesinde en önemli kurumlardan biri eğitimidir. Eğitimin aileyle ilintili informal bir tarafı olsa da günümüz ulus- devletlerinde eğitim genelde devletin gözetimi altındadır.

Artan iletişim ağları ve göçler, bugün dünya kültürlerini daha iç içe yaşar hale getirmiştir. Türkiye kendi içindeki farklılıkları eğitime nasıl ve ne kadar katacağını tartışadırsun, dünyanın gelişmiş ülkelerinde çok farklı kültürlerden göç eden öğrenciler için eğitim uluslar üstü, evrensel değerlerle formüle edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda varolan sistemlerde evrensel görünen Batı eğitimlerinin objektifliği sorgulanmakta ve gerçek manada evrensel, küresel adalete inanan dünya vatandaşlarının nasıl yetiştirilebileceği tartışılmaktadır (Banks 2008).

Bu konuda da Türkiye Cumhuriyeti'nin yapması gereken yukarıda belirtilen kültür gruplarının dil ve inanç konusundaki temel haklarını eğitime yansıtmaaktır. Türkiye'nin renkleri olan farklı diller, eğitim sistemine en azından seçmeli ders olarak girebilmelidir. Yalnızca Kürtçe değil, yöresine göre Rumca, Za-

zaca, Ermenice, Süryanice vs. de seçmeli olabilmelidir. Liseden mezun olan bir öğrencinin kendi ülkesinde konuşulan en azından bir fazladan dile aşına olması bir sakınca değil, olsa olsa bir zenginlik olarak algılanmalıdır.

Eğitimin içeriği de çokkültürlülüğü kapsayabilmelidir. Özellikle tarih eğitiminde, bir etnik kimliğin kutsandığı, diğerlerinin aşağılandığı veya yok sayıldığı bir sistem olmamalıdır. Tarih ötekileştirmeden ziyade hepimizleştirmek için bir araç olabilmelidir (Ergil 2010). Çocuklara farklılığın doğallığı hikâyelerin içinde verilebilmelidir; Mehmet’le Ayşe’nin yanına Agop’la Bejan katılmalıdır hikâyede. Umulur ki bu şekilde çocuklar, büyüklerdeki önyargı yerine tanıma ve kabullenme değerleri geliştirirler. Etnik kimliği değil, insan kimliğine saygıyı, empatiyi, hoşgörüyü yüceleyen bir etik anlayışı eğitime oturtulabilirse birlikte yaşama kültürü için de önemli bir adım atılmış olur.

Laik devletin inanç eğitimine müdahil olmadığı ülkeler de mevcuttur. Türkiye de böyle bir sistem geliştirebilir. İnanç değil ancak, sorumlu ve duyarlı bireyler için erdem ve ahlâk eğitimi içeren objektif bir ders olabilir. İnanç, ailenin insiyatifine bırakılabilir. Mutlaka müdahil olunacaksa, yine bütün inanç sistemlerine eşit mesafede olmalıdır. İnanç dersinin uygulamadan çok, bilgi temelli olması mesafenin eşit olmasını destekleyecektir.

Bütün bunların dışında, barış dili inşası için okullarda öğretilmesi gereken bir önemli husus, şiddetin bir iletişim aracı olmadığıdır. Tarih, savaşlar sonunda kazanılan zaferleri anlatır sadece. Oysa savaşlar, medeniyetler üzerinde büyük tahribatlar bırakmıştır. Savaşın yaptığı tahribata farkındalık oluşturmak, onu engellemek ve barışa daha sıkı tutunmak için bir vesile olabilir.

Devletin eğitimde önemsemesi gereken bir diğer husus, üretkenliktir. Sözel, görsel, sayısal ayrımı yapılmaksızın çocukların

ürettiklerinin önemine vurgu yapılması, bireyin üretme isteğini motive edebilir. Böylece tanımlamalar, etnisite yerine kavgasız bir alan olan meslek gruplarını merkez alır. Bu şekilde farklı etnik gruplardan insanlar, aynı işle uğraşırken paylaşımları artabilir. Ülkenin kazancı da kimliği ile barışık, üreten, katma değer sağlayan vatandaşlar olur.

Hoşgörülü Sivil Toplum

Barışı istemek gerekir. Toplumun içindeki bireyler barış için istekli olabilir ve alternatif uygulamalar geliştirebilir. Öncelikle kimlikte yaşanmış ve hâlâ unutulmamış bir travma varsa bunun yararı sarılmaya çalışılabilir. Bu durumda sözel, hukuki af dilemeler beklenebilir. Böyle bir insiyatif dirençle karşılaşabilir. Bu direnci hafifletmek belki farklı bir ortak kimlikte yeni uygulamalar geliştirerek mümkün olabilir. Örneğin terörden ölen asker, polis ve isyancıların annelerini sivil toplum çeşitli toplantılarda bir araya getirebilir. Bu toplantılarda anne olmaya, belki ölenlerin çocukken yaşadıklarının aynılığına vurgular yapılabilir. Öteki, yavaş yavaş bize yaklaşır. Kişi, karşıdakinin de kendi gibi acı çekip mağdur olduğunu fark ettiğinde ötekine dair nefret duygusu da azalabilir.

Gerek afet zamanlarında, gerek normal zamanlarda yapılacak karşılıksız iyilikler ve yardımlar negatif yargıları kırmaya yardımcı olur. Ortak sportif ve sanatsal faaliyetler de yeni barışçıl uygulamalara kapı aralayabilir. Paylaşılan maç, galibiyet, konser vs. etkinlikler ve bu etkinliklerde gelişecek pozitif duygular yeni bir ortak hafızanın inşasına yardımcı olabilir. Sivil toplum ortak etkinliklerini daima aktif tutmalıdır. Ne kadar yeni barışçıl uygulama yaşanırsa eski algılar da o oranda zayıflayabilir.

Sonuç

Türkiye'nin ulus kimliği bütün halklarını kapsayamamış ve bu durum Cumhuriyet tarihi boyunca birçok acının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu acıların tekrar yaşanmaması ve yaşanmış acıların yaralarının sarılarak barış içinde yaşanması için bir yeniden inşaya ihtiyaç vardır. Türkiye Cumhuriyeti kanunları, resmî ve sivil hayattaki uygulamaları ile kimliğini yeniden tanımlamalı ve yapılandırmalıdır. Öncelikle hissedilen bir mağduriyet varsa karşı taraf bunun farkına varmalı, bu yarayı sarmaya çalışmalıdır. Özür, hem hukuki düzenleme hem de sivilde duygusal paylaşımlarla gerçekleştirilebilir. Bunun için hukukun, hiçbir etnisiteyi ve devlet kurumunu kutsamadan insan'ı önceleyen bir adalet sistemini oturtması gerekir. Eğitimde de etnik üstünlüğün değil, etnik farklılığın ne kadar büyük bir zenginlik olduğu vurgusu önem kazanmalıdır. Dilsel ve dinsel farklılıklar doğal olgular olarak eğitim sisteminde yer almalıdır. Savaşın ve şiddetin tahribatlarına farkındalık öğretilmelidir. Hukuk ve eğitim sisteminde yaşanan bu dönüşüm, toplumun gayreti ve sahip çıkması ile devamlı bir hale dönüşebilir. Yeni etkinlikler ve uygulamalar, yeni bir ortak hafızaya dönüşebilir.

Kaynakça

İçduygu, Ahmet and Kaygusuz, Özlem "The Politics of Citizenship by drawing borders: Foreign policy and the construction of national citizenship identity in Turkey", *Middle Eastern Studies* 40: 2004, 26-50. DOI: 10.1080/0026320042000282865.

Özberk, Ahmet Uzlaş Kültürü, İstanbul: İşık 2010.

Altınörs, Alp Resmi İdeoloji ve Kemalizm, Akademi yayın, İstanbul 2010.

- Afzali, Aneelah and Colleton, Laura "Constructing Coexistence: A Survey of Coexistence Projects in Areas of Ethnic Conflict" in *Imagine Coexistence: Restoring Humanity after Violent Ethnic Conflict*, Antonia Chayes and Martha Lminow, 2003.
- Matur, Bejan Dağın Ardına Bakmak, Timaş, İstanbul 2011.
- Bayır, Derya "Negating Diversity: Minorities and Nationalism in Turkish Law", PhD diss., School of Law, Queen Mary University of London, 2010.
- Ergil, Doğu Barışı Aramak: Dilde, Hayatta, Kültürde, Timaş, İstanbul 2010.
- Aktoprak, Elçin "Bir 'Kurucu Öteki' olarak: Türkiye'de Gayrimüslimler", İnsan Hakları Çalışma Metinleri: XVI, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2010.
- Agius, Emmanuel ve Ambrosewicz, Jolanta "Towards a Culture of Tolerance and Peace" International Bureau for Children Rights (IBCR). Montreal, Canada 2003.
- Zürcher, Erik J. Turkey: A Modern History, London: I.B. Tauris & Co Ltd. 2007.
- Ülker, Erol "Contextualising 'Turkification': nation-building in the late Ottoman Empire, 1908-1918", *Nations and Nationalism* 11(4), 2005, 613-636.
- Koçan, Gürcan and Öncü, Ahmet "Citizen Alevi in Turkey: Beyond Confirmation and Denial", *Journal of Historical Sociology*, Vol. 17, No. 4, 2004, p. 464-489.
- Banks, James A. "Diversity, Group Identity and Citizenship in a Global Age", *Educational Researcher*, Vol.34, No.3, 2008, s. 129-139.
- Üstün, Kemal Menemen Olayı ve Kubilay. İstanbul: Çağdaş 1981.
- Amamio, May Christine "The Role of Peace Education in Preventing Conflict" UNISCA, 2004.
- Müftüoğlu, Mustafa Kanlı Oyun: Menemen Olayı'nın İçyüzü, Başak, İstanbul 2005.
- Şeker, Nesim "Identity Formation and the Political Power in the late Ottoman Empire and Early Turkish Republic" *Historia Actual Online* 8: 59-67. Accessed January 10, 2012. <http://www.historia-actual.org/Publicaciones/index.php/haol/article/viewFile/118/107>

- Çelik, Nur Betül "Analyzing Kemalism through Discourse Theory" in Communicative Approaches to Politics and Ethics in Europe, Nico Carpentier, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Richard Kilborn, Tobias Olsson, Hannu Nieminen, Ebba Sundin, Kaarle Nordenstreng, 219-231. Tartu: Tartu University Press, 2009.
- Bilgin, Pınar "The Securitiness of Secularism? The Case of Turkey", Security Dialogue, Vol. 39, 2008, p. 593-614.
- Bali, Rıfat "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-1", Tarih ve Toplum, No. 186, 1999, s. 379-388.
- Jenkins, Richard Social Identity New York: Routledge 2008.
- Karaduman, Sibel "Modernizimden Postmodernizime Kimliğin Yapısal Dönüşümü" Journal of Yaşar University, 17 (5), 2010, s. 2886-2899.
- Lengerli, Siray "National Identity and the Other: The Otherisation of 'the Greek' in Turkish Nationalist Discourse", Masters Thesis, Atılım University of Ankara 2006.
- Kymlicka, Will Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. New York: Oxford University Press 1996.
- Dunaway, Wilma A. "Ethnic Conflict in the Modern World System: The Dialectics of Counter-Hegemonic Resistance in an Age of Transition" Journal of World System Research, IX, I, 2003, s. 3-34.